

СВЕТСКА ТРГОВИНСКА ОРГАНИЗАЦИЈА (WTO) И ЧЛАНИЦЕ

Настанак и деловање Светске трговинске организације представља непосредан израз институционализације међународне трговине. Створена са намером да обезбеди елиминисање рестрикција у међународној трговини и тиме поспешу њену либерализацију, Светска трговинска организација је под своје окриље окупила велики број земаља чланица. Основ њеног деловања представља Споразум о оснивању Светске трговинске организације чија правила морају поштовати све земље чланице које су га потписале.

Светска трговинска организација је изнедрена из Уругвајске рунде преговора ГАТТ-а која је окончана половином 1994. године, да би и формално почела са радом првог јануара 1995. године. Њено седиште је у Женеви.

Стварањем Светске трговинске организације (WTO) заокружен је процес институционализације међународних економских односа за почет у Bretton Woodsu, 1944. године, оснивањем Међународног монетарног фонда (IMF) и Међународне банке за обнову и развој (IBRD). Тако је створена интегрална институционална целина на релацији: међународни новчани токови (IMF), међународне инвестиције (IBRD) и међународна трговина (WTO).

На међународну трговину Светска трговинска организација делује тако што:

- врши администрирање и имплементацију мултилатералних и плурилатералних трговинских аранжмана насталих под њеним окриљем,

- делује као форум за мултилатералне трговинске преговоре,
- решава трговинске спорове земаља чланица,
- разматра националне трговинске политике,
- сарађује са осталим међународним институцијама које су укључене у креирање глобалне економске политике.

Историјат Светске трговинске организације

Први корак ка остварењу идеје о формирању неке наднационалне институције, која би регулисала област међународне трговине, остварен је сазивањем Конференције о трговини и запослености, која је одржана у Хавани. Конференција је сазвана под окриљем Економско социјалног савета УН (ECOSOC) и заседала је од 21. новембра 1947.

године до 24. март 1948. године. Том приликом је донета Хаванска повеља о стварању Међународне трговинске организације (ИТО) и формирана привремена комисија са задатком да сазове прву конференцију ове организације. У истом периоду једна група земља је водила преговоре о снижењу царинских стопа на поједину робу, који су резултирали мултилатералном споразуму, названом Општи споразум о царинама и трговини (GATT). GATT је ступио на снагу 1. јануара 1948. године и представљао је само привремено, прелазно, решење регулисања међународне трговине, на мултилатералном нивоу, до ступања на снагу правила новоформиране Међународне трговинске организације.

Како Сједињене Америчке Државе нису ратификовале Хаванску повељу, пропао је први покушај оснивања Међународне трговинске организације, која би, на мултилатералној основи, контролисала токове међународне размене.

Очито да је свет 1948. године неспремно дочекао визионарску идеју основања наднационалне трговинске институције. Разлоге за овакав ток догађаја треба тражити у противљењу великих сила, пре свега САД-а, које су, у том периоду, зазирале од могућности да националну трговинску политику подвргну мултилатералној контроли наднационалне институције.

Следећи корак ка институционализацији међународних економских односа учињен је током 1964. године, када је у Женеви одржана Међународна конференција о трговини и развоју, UNCTAD. Мотиви сазивања UNCTAD-а, произашли су из потребе да се укаже на успостављање нових односа у светској привреди и трговини, насталих појавом низа новоослобођених земаља у развоју. Ове земље су, оптерећене проблемима сопственог развоја, нашле решење кроз заједнички политички наступ заснован на принципима политике несврстаности. На преговорима, у оквиру UNCTAD-а, издиференцирале су се, с једне стране, земаље у развоју (Група 77) и, с друге стране, развијене земаље. Под окриљем UNCTAD-а донети су нови принципи међународних економских односа, усвајане су бројне резолуције везане за протекционизам, структурно прилагођавање и међународни трговински систем. Међутим, све ове одлуке и препоруке биле су углавном декларативног карактера.

Институционализација међународних трговинских односа, кроз UNCTAD, није могла бити обезбеђена, услед непостојања механизма за решавања спорова и санкционисања прекршилаца уз обавезност придржавања успостављених правила понашања у међународној размени.

Једини аранжман, који је нашао конкретну примену на мултилатералном нивоу одвијања међународне размене и од привременог прерастао у трајан споразум, био је Општи споразум о царинама и трговини (GATT), који је у функцији пуних 45 година. До 1994. године GATT је доживео осам рунди преговора, када је, по окончању осме, Уругвајске рунде, коначно, прерастао у Светску трговинску организацију (WTO).

Под окриљем ГАТТ-а, доношењем министарске Декларације лансирана је 20. септембра 1986. године у Уругвају, у Punta del Este, осма рунда преговора, по чему је и добила назив Уругвајска рунда.

Преговарачки процес, везан за ову рунду преговора, започиње још новембра 1982. године, кроз припремни рад Министарске конференције ГАТТ-а, која формира Комитет за трговинске преговоре и одређује програм рада, као и основне елементе за садржај програма Уругвајске рунде.

Нужност лансирања Уругвајске рунде преговора проистекла је из следећег:

1. У пракси међународне трговине је дошло до великих одступања од правила прописаних ГАТТ-ом, што је претило разарању читавог система мултилатералних трговинских односа.

2. Дошло је до наглог раста примена трговинских ограничења, нарочито из домена сиве зоне, на бази билатералних договора, што нужно води нарушавању принципа либерализма, као и отежаном приступу постојећим тржиштима. Навешћемо разне тржишне аранжмане, добровољна трговинска ограничења, билатералне трговинске споразуме.

3. Јачају тенденције формирања регионалних економских и трговинских интеграција, што отежава, трећим земљама, приступ на ова тржишта, и непосредно нарушава принцип либерализације међународне трговине.

4. Досадашњим рундама преговора под окриљем ГАТТ-а регулисана је само једна област међународне трговине, која се пре свега односила на међународну циркулацију роба. И то нису биле обухваћене све робе. Две најважније групе производа - пољопривредни производи и текстил и одећа, измакле су регулисању у оквиру ГАТТ-а, што је водило честим сукобима и несугласицама међу земљама произвођачима. Да би се избегли растући сукоби на билатералној основи, Уругвајска рунда је обухватила разматрање трговине пољопривредним производима, текстилом и одећом.

5. Уругвајском рундом преговора по први пут су обухваћени и на мултилатералној основи разматрани: трговина услугама, инвестиције везане за трговину и мере заштите права на основу трговине интелектуалним услугама.

6. Како је ГАТТ међународни споразум, а не институција, процедура покретања нове рунде преговора, по завршетку претходне, захтевала је сагласност земаља чланица на министарском нивоу и одвијала се од једне до друге рунде преговора. Тиме су обезбеђена само делимична правила понашања земаља у међународној трговини, пошто није било решено питање континуираног праћења свих аспеката међународне трговине, уз благовремене реакције и евентуално сункционисање у случају кршења правила ГАТТ-а.

Да би се обезбедио глобалан приступ регулисању међународне трговине, током Уругвајске рунде преговора искристалисала се идеја прерастања ГАТТ-а у нову, наднационалну, институцију, која би имала статус правног лица и била надлежна за сва питања из домена међуна-

родне трговине на мултилатералној основи. Формално, на предлог Канаде и Европске заједнице, а затим уз подршку земаља у развоју, током Уругвајске рунде преговора формирана је Светска трговинска организација.

У преговорима Уругвајске рунде учествовало је 125 земаља, тако да су, по броју земаља учесника, али и по свеобухватности материје, ово, може се рећи, најобимнији преговори икада вођени из домена међународних трговинских оданоса.

Сами преговори су били дуготрајни и у једном периоду су запали у кризу, тако да је претила опасност њихове пропасти и слома ГАТТ-а. Највише је несугласица било у области либерализације трговине пољопривредним производима и либерализације трговине услугама, чији су главни актери биле баш земље иницијатори (Европска заједница и САД) Уругвајске рунде преговора.

С друге стране, многе земље у развоју су, непосредно по отпочињању преговарачког процеса, извршила либерализацију својих националних политика и тако показале и практично своју добру вољу ка успешном окончању Уругвајске рунде.

Схвативши, коначно, да ће се одлагање завршетка Уругвајске рунде одразити негативно, како на либерализацију међународне трговине, тако и на привреду развијених земаља, током 1993. године је дошло до сагласности ставова два најважнија преговарача - САД-а и Европске заједнице. Комитет за трговинске преговоре Уругвајске рунде одржао је састанак 15. децембра на коме је констатовано да су преговори окончани и Финални акт са свим споразумима и листама концесија о приступу тржиштима роба и услуга припремљен за формално прихватање.

Уругвајска рунда преговора закључена је 15. априла 1994. године, у Маракешу, у Мароку, потписивањем Финалног акта и потписивањем Споразума о успостављању Светске трговинске организације (WTO). Финални акт је потписало 111 земаља, док је Споразум о успостављању WTO потписало 104 земље од којих су многе његово ступање на снагу условиле ратификацијом.

Од првог дана оснивања Светске трговинске организације 76 земаља постале су њене чланице, док је 50 земаља чланица у релативно кратком наредном року извршило ратификацију. На старту свога оснивања Светска трговинска организација је имала више чланова него што је ГАТТ икада имао, чак њих 128.

Већ почетком 1995. године Споразум је ратификовало преко 80 земаља, међу којима су: САД, Европска заједница, Јапан и Канада, а чије је укупно учешће у светској трговини роба и услуга око 90%. Захваљујући овако убрзаним процесима ратификације, Споразум о успостављању Светске трговинске организације ступа на снагу већ 01. јануара 1995. године.

нска организација крајем 1997. године има 132 земље чланице и 36 земаља које су у процедури учлањења.¹

Процедура приступања Светској трговинској организацији

Већина садашњих чланица Светске трговинске организације, претходно су биле чланице ГАТТ-а које су по завршетку Уругвајске рунде преговора потписале Финали акт. Оне се називају оригиналним чланицама

По одцепљењу од СФРЈ Словенија је, међу првима, поднела захтев за остверење чланства у WTO, које је и остварила, док Хрватска и Бивша југословенска република Македонија још нису оствариле статус чланице иако су поднеле захтев за пријем у чланство. Захтев за чланство поднела је и Кина, Руска федерација и готово све земље које су настале распадом бивших социјалистичких земаља као што су: Белорусија, Украина, Јерменија, Казахстан, Киргизија, Литванија, Латвија, Узбекистан.

Иако је СР Југославија чланица ГАТТ-а од 1966. године, она није постала чланица Светске трговинске организације, као што је то био случај са већином чланица ГАТТ-а. У време када су заведене санкције Југославији преговори Уругвајске рунде ГАТТ-а су још текли. Као последице завођења санкција 1992. године, југословенска делегација је искључена из преговора Уругвајске рунде, тако да се Југославија нашла ван чланства у Светској трговинској организацији.

Имајући у виду чланство бивше Југославије у ГАТТ-у, стратегији приступа Југославије Светској трговинској организацији позивали су се на право приступања овој институцији по основу континуитета и наставка чланства у ГАТТ-у. Међутим, Светска трговинска организација не прихвата такав приступ и инсистира на класичној процедури приступања Светској трговинској организацији.

Процедура приступања Светској трговинској организацији подразумева следеће три активности кроз које земља потенцијална чланица мора да прође:

- подношење меморандума,
- билатералне преговоре о трговинским повластицама,
- пристанак две трећине чланица светске трговинске организације на учлањење нове земље.

Заинтересована земља подноси захтев Светској трговинској организацији за пријем у њено чланство. У оквиру Светске трговинске организације оснива се радно тело које испитује и потврђује коректност испуњења захтеваних услова у прве две фазе приступања, односно у фази подношења меморандума и фази билатералних преговора. Најзад

1 <http://www.wto.org/wto/about/organsn6.htm>, 26.11.1998.

коначни суд о пријему земље у чланство WTO-а даје Генерални савет или Министарска конференција

Подношење меморандума

Светска трговинска организација захтева од земље која је поднела захтев за уклањање (у даљем тексту потенцијална земља чланица) да јој достави на увид Меморандум о трговини (трговински меморандум). Овим меморандумом су обухваћени сви аспекти њене, првенствено, спољне трговине, као и економске политике, који се односе на области које регулише Светска трговинска организација кроз свој Споразум о оснивању.

Споразум о оснивању Светске трговинске организације обухвата низ споразума који регулишу: трговину робом, трговину услугама, трговину правима на интелектуалну својину, инвестиције које утичу на трговину.

Трговински меморандум је основни документ који представља базу за испитивање приспелог захтева земље за чланство у WTO. На основу њега WTO утврђује у којој мери постоји сагласност у погледу инструмената спољнотрговинске политике предвиђених Споразумом о оснивању WTO и инструмена спољнотрговинске политике које примењује потенцијална земља чланица. То се пре свега односи на степен либерализације њених спољнотрговинских односа било кроз царинске било кроз нецаринске показатеље.

Следећа фаза ка остварењу чланства у WTO своди се на вођење билатералних разговора земље потенцијалне чланице са појединим земљама чланицама WTO-а.

Билатерални преговори

Заинтересоване земље чланице Светске трговинске организације ступају у преговоре са потенцијалном земљом чланицом. Циљ ових преговора је да се обезбеде концесије и разне друге олакшице у међусобној трговини робом и услугама. Овде је заправо реч о билатералним преговорима о продору на међусобна тржишта. Овим поступком потенцијална земља чланица обезбеђује посебне трговинске повластице заинтересованим чланицама WTO и обратно.

Ова два поступка: анализа трговинских режима и економске политике као и билатерални преговори теку упоредо. За то време радна група испитује инструменте спољнотрговинске и економске политике и упоређује их са захтевима који произилазе из Споразума о оснивању Светске трговинске организације.

Ако су претходне две активности које се односе на меморандум и билатералне трговинске преговоре успешно окончане, радна група подноси извештај, односно, нацрт протокола о приступању земље (подносиоца захтева) Светској трговинској организацији. Такође се

презентују резултати договорених повластица у билатералним преговорима потенцијане земље чланице и земаља чланица WTO-а.

Извештај радне групе подноси се надлежним телима Светске трговинске организације.

Усвајање протокола о приступању земље у чланство Светске трговинске организације.

Тело надлежно за усвајање Протокола о приступању земље у чланство WTO-а је Генерални савет или Министарска конференција. Уколико две трећине чланица по подношењу Протокола гласају у корист његовог прихватања, земља која је поднела захтев може сматрати да јој је отворен пут ка приступању у чланство WTO-а.

Земља која је поднела захтев за чланство затим потписује Протокол о приступању Светској трговинској организацији. По правилу, потврду и коначан приступ Светској трговинској организацији врши национални парламент који ратификује потписани Протокол о приступању Светској трговинској организацији.

Литература:

1. Финални акт Уругвајске рунде преговора
2. Споразум о оснивању Светске трговинске организације